

ДЕМБЦЬКИЙ Сергій Сергійович — доктор соціологічних наук, провідний науковий співробітник відділу методології та методів соціології Інституту соціології НАН України

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТЕСТ «ПОЛІТИЧНЕ КРИСЛО» ДЛЯ ОЦІНКИ ЯКОСТЕЙ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

За матеріалами наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 31 березня 2021 року

У статті наведено результати застосування соціологічного тесту «Політичне крісло» у репрезентативному опитуванні дорослого населення України. На основі отриманих результатів зроблено висновок про високі показники факторної валідності тесту, оцінено діяльність Володимира Зеленського на посаді Президента України за емоційним, особистісним та професійним критеріями, а також за критеріями наявних та очікуваних досягнень. На цій основі виявлено загальний патерн в оцінках (найвищі оцінки спостерігаються за емоційним критерієм та критерієм очікуваних досягнень, а найнижчі — за професійним критерієм) та три рівні підтримки політика (безумовний, додатковий і можливий).

Ключові слова: соціологічний тест, Президент України, валідність.

Соціологічний тест є системою відібраних соціологічними методами індикаторів, які представляють респондентам з метою отримання надійної та валідної інформації про ознаки, що цікавлять дослідника [1, с. 41].

Базою для розроблення соціологічного тесту «Політичне крісло» стала модель формування задоволеності споживачів Р. Олівера [2], яку ми адаптували для аналізу формування задоволеності політичним діячем [3, с. 32]: «...виборець проходить ряд етапів у своєму ставленні та діях стосовно політиків. На початку, відповідно до своїх політичних переконань, головним з яких є очікування, він здійснює політичний вибір. Незалежно від того, який з кандидатів прийшов до влади, виборець здійснює спостереження як за провладними, так і за опозиційними силами — діями та якостями, які вони демонструють під час виконання своїх обов'язків. На основі цієї інформації та на основі очікувань (у тому числі і ретроспективних) здійснюється аналіз власного політичного вибору, що полягає в суб'єктивному та об'єктивному спростуванні».

У процесі побудови соціологічного тесту було проведено методичні онлайн-опитування серед мешканців Білорусі (щодо особи Олександра Лукашенка) та Сполучених Штатів Америки (щодо особи Джо Байдена). Це дозволило попередньо перевірити якість методики, а також відібрати її фінальні індикатори / критерії оцінки президента: емоційний, особистісний, професійний, наявних досягнень, очікуваних досягнень (табл. 1).

Фінальний варіант методики (див. додаток) було включено до опитування соціологічної служби Центру Разумкова, яке було проведено з 5 по 9 березня 2021 р. методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів. Було опитано 2018 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької і Луганської областей, за вибіркою, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками. Теоретична похибка вибірки (без урахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95.

Факторна валідність тесту. *Методи.* З метою перевірки якості тесту було використано експлораторний та конфірмаційний факторний аналіз*. Для експлораторного факторного аналізу застосовано метод повторних головних осей, тип обернення – varimax. Конфірмаційний факторний аналіз здійснено з використанням методу діагонально зважених найменших квадратів (DWLS). Якість факторних моделей оцінено на основі таких показників, як значення χ^2 -квадрат (χ^2 -тест), величина середньоквадратичної похибки апроксимації (RMSEA), значення порівняльного індексу відповідності (CFI) та індексу Такера–Левіса (TLI). Як граничні значення було прийнято такі: відношення значення χ^2 -квадрат до кількості ступенів свободи (DF) – $\chi^2/DF < 5$; RMSEA < 0,05; CFI > 0,95; TLI > 0,95. Аналіз зв'язку між факторами, а також між факторами та індикаторами здійснено за допомогою поліхоричної кореляції.

* Усі обчислення, результати яких наведено у статті, здійснено за допомогою мови програмування R (версія 4.0.1, бібліотеки lavaan і psych).

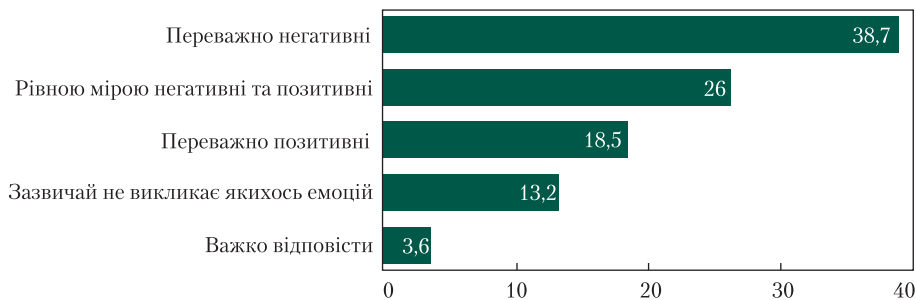
Результати. В результаті експлораторного факторного аналізу було виявлено два загальні фактори – персональний (емоційний, особистісний та професійний критерії) і результативний (критерії наявних та очікуваних досягнень). Використання цих факторів у конфірмаційному факторному аналізі продемонструвало високу якість моделі (табл. 2).

Таблиця 1. Індикатори соціологічного тесту «Політичне крісло»

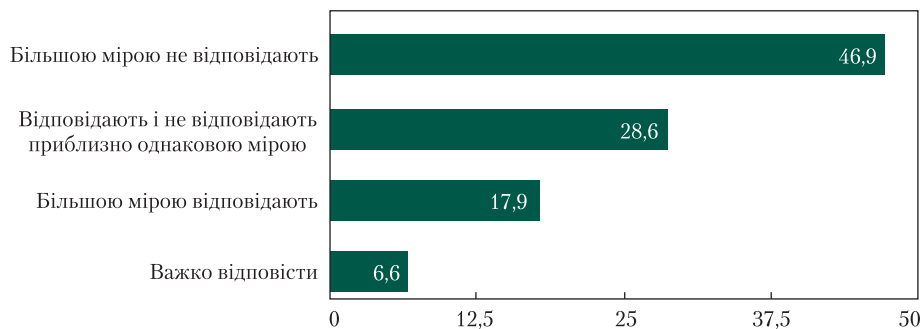
Критерій оцінки	Формулювання
1. Емоційний	Якщо говорити в цілому, які емоції у Вас викликає Президент України Володимир Зеленський?
2. Особистісний	Як Ви вважаєте, чи відповідають якості особистості (особливості характеру, вольові та моральні якості) Володимира Зеленського посаді Президента України?
3. Професійний	Як Ви вважаєте, чи володіє Володимир Зеленський достатнім професійним досвідом і компетентністю, щоб бути Президентом України?
4. Наявних досягнень	Як Ви оцінюєте наявні результати діяльності Володимира Зеленського на посаді Президента України?
5. Очікуваних досягнень	Які Ваші очікування від подальшої діяльності Володимира Зеленського на посаді Президента України?

Таблиця 2. Показники факторної валідності тесту

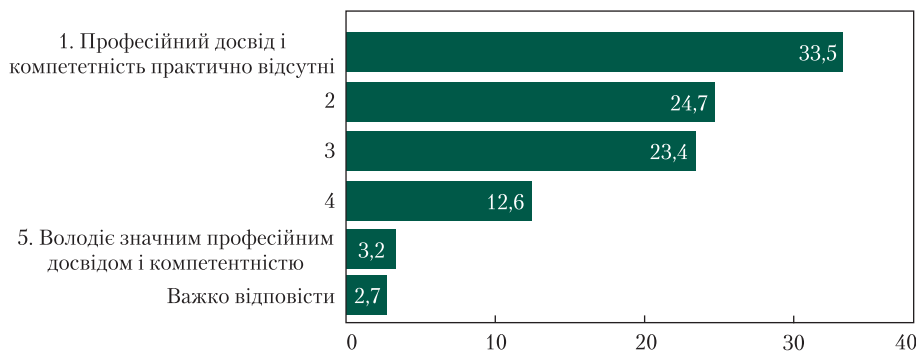
Показник	Результат перевірки
N (кількість спостережень в аналізі)	1652
χ^2 -квадрат (DWLS)	1,65
DF (ступені свободи)	4,00
χ^2 -квадрат/DF	0,41
p-Value	0,80
RMSEA	0,00
CFI	1,00
TLI	1,00

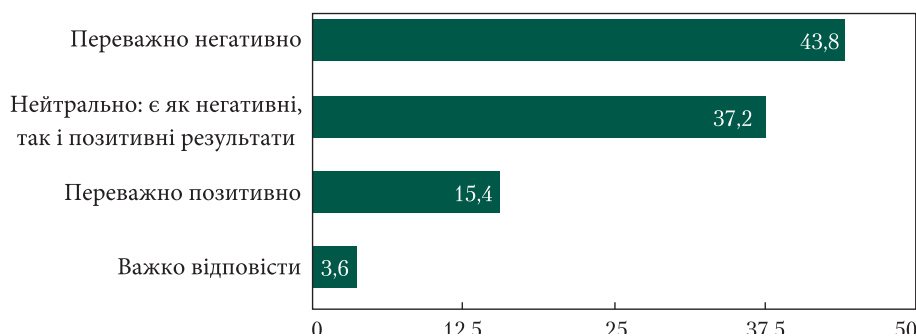
Рис. 1. Оцінки за емоційним критерієм. Формулювання: якщо говорити в цілому, які емоції у Вас викликає Президент України Володимир Зеленський?

Рис. 2. Оцінки за особистісним критерієм. Формулювання: як Ви вважаєте, чи відповідають якості особистості (особливості характеру, волеві та моральні якості) Володимира Зеленського посаді Президента України?

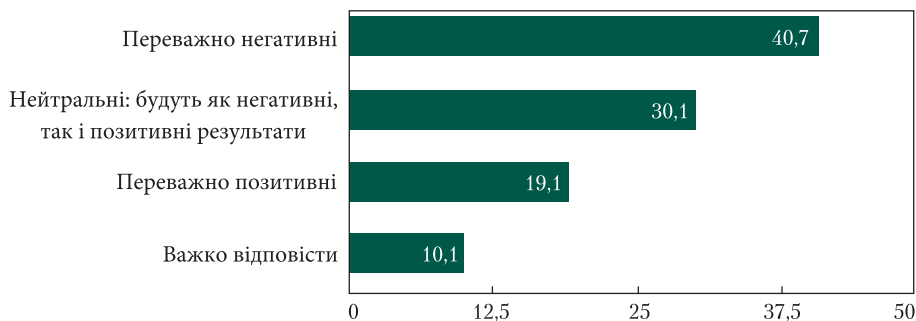

Рис. 3. Оцінки за професійним критерієм. Формулювання: як Ви вважаєте, чи володіє Володимир Зеленський достатнім професійним досвідом і компетентністю, щоб бути Президентом України?

Рис. 4. Оцінки за критерієм наявних досягнень. Формулювання: як Ви оцінюєте наявні результати діяльності Володимира Зеленського на посаді Президента України?

Рис. 5. Оцінки за критерієм очікуваних досягнень. Формулювання: які Ваші очікування від подальшої діяльності Володимира Зеленського на посаді Президента України?

Враховуючи дуже сильний зв'язок між виявленими факторами, а також між окремими факторами та їх складовими елементами, або індикаторами (в усіх випадках сила зв'язку більша за 0,9), можна говорити про фіксацію засобами тесту єдиного конструкту. Водночас, як засвідчили розподіли відповідей за окремими індикаторами (відповідні результати наведено нижче), кожен з них містить самостійну цінну інформацію, необхідну для аналізу ставлення населення до президента.

Результати. Розподіли за окремими індикаторами. Кожен з п'яти індикаторів демонструє переважання негативних оцінок над позитивними (рис. 1–5). Так, найгірші оцінки спостерігаються за професійним критерієм, а найкращі — за емоційним критерієм та критерієм очікуваних досягнень. При цьому особистісний критерій та критерій поточних досягнень займають проміжну позицію.

Слід зазначити, що результати одновимірних розподілів приховують важливі міжгрупові відмінності, які є принциповими з точки зору розуміння ставлення до персони Володимира Зеленського на посаді Президента України.

Міжгрупові відмінності. Для зручності сприйняття розглядатимемо різницю відсотків між позитивними і негативними оцінками особистості та діяльності президента за наведеними вище критеріями (ця різниця може набувати позитивних значень у разі переважання позитивних оцінок над негативними і негативних значень — у разі переважання негативних оцінок).

Незважаючи на те, що всі параметри мають негативний баланс оцінок, між ними є очевид-

ні відмінності. Так, найкращі оцінки зафіксовано в емоційних реакціях (–20,2%) та очікуваннях щодо результатів подальшої діяльності президента (–21,6%). Дещо гіршими виявилися оцінки якостей особистості президента (–29,0%) та наявних результатів його діяльності (–28,4%). Нарешті, найгірша ситуація спостерігається в оцінках професійного досвіду та компетентності, необхідних для того, щоб бути президентом (–42,4%).

У регіональному розрізі два регіони — Захід і Південь — характеризуються більш позитивним ставленням до Володимира Зеленського на посту Президента України, більш негативне ставлення спостерігається у Центрі та на Сході (табл. 3).

Очевидним є взаємозв'язок оцінок респондентів за різними критеріями з віковими групами, до яких вони належать. Так, зі зростанням віку оцінки переважно погіршуються. При цьому в кожній віковій групі проявляється загальний патерн відповідей: найкращі оцінки спостерігаються за емоційним критерієм та критерієм очікуваних досягнень, а найгірші — за професійним критерієм (табл. 4). Ця особливість зберігається майже в усіх результатах, наведених далі.

На окрему увагу заслуговують три вікові групи. По-перше, це респонденти віком від 18 до 29 років. У цій групі зафіксовано позитивний баланс оцінок за емоційним критерієм та критерієм очікуваних досягнень, а за особистісним критерієм та критерієм поточних досягнень баланс оцінок наближається до умовної рівноваги (0). По-друге, групи

респондентів віком від 40 до 49 років та віком від 50 до 59 років фактично не відрізняються одна від одної у своїх оцінках за всіма критеріями.

Нарешті, останнім важливим спостереженням, пов'язаним з віком, є динаміка змін оцінок за професійним критерієм. Якщо за іншими критеріями зміни мають поступовий характер, то за професійним критерієм різке погіршення

оцінок відбувається вже у групі респондентів віком від 30 до 39 років.

Що стосується відмінностей в оцінках респондентів різної статі, то вони досить однозначні – жінки схильні давати більш позитивні оцінки (табл. 5). Водночас за деякими критеріями оцінки зближуються (поточних досягнень та очікуваних досягнень), а деякими – віддаляються (професійний критерій).

Таблиця 3. Оцінки Володимира Зеленського на посаді Президента України у регіональному розрізі

Критерії оцінки	Регіон				Загалом
	Захід	Центр	Південь	Схід	
Емоційний	-16,6	-21,5	-10,0	-26,2	-20,2
Особистісний	-21,6	-33,3	-27,1	-30,0	-29,0
Професійний	-34,5	-43,2	-39,4	-49,3	-42,4
Поточних досягнень	-19,8	-31,5	-24,1	-33,5	-28,4
Очікуваних досягнень	-13,0	-25,9	-10,8	-27,9	-21,6
Середнє	-21,1	-31,1	-22,3	-33,4	-28,3

Таблиця 4. Оцінки Володимира Зеленського на посаді Президента України у віковому розрізі

Критерії оцінки	Вікові групи					Загалом
	18–29	30–39	40–49	50–59	60+	
Емоційний	5,6	-20,0	-25,7	-24,0	-34,4	-20,2
Особистісний	-4,7	-26,0	-35,0	-36,3	-41,1	-29,0
Професійний	-15,6	-42,9	-48,3	-49,5	-53,7	-42,4
Поточних досягнень	-4,2	-24,9	-36,5	-35,6	-39,9	-28,4
Очікуваних досягнень	3,9	-18,7	-27,8	-29,4	-34,0	-21,6
Середнє	-3,0	-26,5	-34,7	-35,0	-40,6	-28,3

Таблиця 5. Оцінки Володимира Зеленського на посаді Президента України в статевому розрізі

Критерії оцінки	Стать		Загалом
	Чоловіча	Жіноча	
Емоційний	-24,8	-16,6	-20,2
Особистісний	-33,6	-25,2	-29,0
Професійний	-48,4	-37,4	-42,4
Поточних досягнень	-31,9	-25,7	-28,4
Очікуваних досягнень	-24,8	-19,1	-21,6
Середнє	-32,7	-24,8	-28,3

За рівнем освіти респондентів відмінності в оцінках є незначними. Оцінки за різними критеріями респондентів із загальною середньою освітою або нижче та респондентів з середньою спеціальною освітою дуже подібні, тоді як респонденти з вищою освітою демонструють дещо більш позитивні оцінки за кожним із критеріїв (табл. 6).

Досить очікувано з поліпшенням матеріального становища респондентів покращуються їх оцінки президента. Проте навіть забезпечення життя не стає вирішальним фактором, який дозволив би вийти на нульову рівновагу хоча б за одним із критеріїв оцінки (табл. 7).

Найцікавіші відмінності очікувано спостерігаються за результатами аналізу електо-

ральных груп. Для цієї частини аналізу було використано відповіді респондентів щодо їх голосування на найближчих президентських виборах. Для зручності ми виокремили чотири електоральні групи: 1) ті, хто обрав чинного президента; 2) ті, хто обрав іншого кандидата; 3) ті, хто не піде на вибори; 4) ті, кому важко визначитися з відповіддю.

Фактично прихильники Володимира Зеленського становлять окрему групу, оцінки якої принципово відрізняються від усіх інших (табл. 8).

Як можна бачити, електорат чинного президента демонструє дуже позитивні оцінки за всіма критеріями, тоді як потенційні виборці інших кандидатів дають майже діаметрально

Таблиця 6. Оцінки Володимира Зеленського на посаді Президента України в освітньому розрізі

Критерії оцінки	Освіта респондента			Загалом
	Загальна середня або нижче	Середня спеціальна	Вища або неповна вища	
Емоційний	-20,4	-23,6	-16,6	-20,2
Особистісний	-30,6	-29,9	-27,5	-29,0
Професійний	-43,9	-44,5	-39,3	-42,4
Поточних досягнень	-32,0	-29,0	-26,4	-28,4
Очікуваних досягнень	-23,1	-24,7	-17,8	-21,6
Середнє	-30,0	-30,3	-25,5	-28,3

Таблиця 7. Оцінки Володимира Зеленського на посаді Президента України у матеріальному розрізі

Критерії оцінки	Рівень матеріальної забезпеченості*				Загалом
	1	2	3	4	
Емоційний	-37,5	-23,9	-14,3	-8,4	-20,2
Особистісний	-42,5	-32,8	-23,9	-17,9	-29,0
Професійний	-54,5	-47,7	-37,2	-28,3	-42,4
Поточних досягнень	-41,9	-33,5	-22,6	-18,0	-28,4
Очікуваних досягнень	-33,0	-26,8	-16,0	-11,4	-21,6
Середнє	-41,9	-32,9	-22,8	-16,8	-28,3

* Рівні матеріальної забезпеченості:

- 1 — ледве зводимо кінці з кінцями, грошей не вистачає навіть на необхідні продукти;
- 2 — вистачає на харчування та на придбання необхідних недорогих речей;
- 3 — загалом на життя вистачає, але придбання речей тривалого вжитку вже викликає труднощі;
- 4 — живемо забезпечено, але зробити деякі покупки поки що не в змозі.

протилежні відповіді. Дуже близькими до цих негативних оцінок є відповіді респондентів, які не планують іти на вибори. Деяко кращими, але все одно негативними, є оцінки респондентів, які ще не визначилися з власною електоральною позицією.

Важливо, що саме серед електорату Володимира Зеленського оцінки за професійним критерієм «підтягуються» до оцінок за особистісним критерієм та критерієм поточних досягнень. Цікаво також і те, що саме електорат інших кандидатів, а також група респондентів, які не планують іти на вибори, демонструють найгірше ставлення до чинного президента.

Не менш цікавою є інформація про оцінки тих електоральних груп, які можна виокремити на основі моделювання другого туру виборів (табл. 9). У цьому випадку ми розглянемо уявні результати електорального протистояння між

Володимиром Зеленським і Петром Порошенком. Важливо додати, що з аналізу було вилучено респондентів, які готові проголосувати за Володимира Зеленського вже в першому турі. Це зроблено для того, щоб проаналізувати відповіді тих, хто приєднується до його підтримки пізніше. В іншому разі їх оцінки будуть «розмиті» основним електоратом чинного президента.

Отже, у другому турі виявляється поміркована група підтримки Володимира Зеленського (10,2% вибірки), яка попри скептичне ставлення до професійних якостей чинного президента має позитивні очікування щодо його подальшої діяльності. Сукупно оцінки за всіма критеріями в цій групі є збалансованими — кількість негативних та позитивних відповідей майже однакова. Можна сказати, що така нейтральна картина вказує на межу потенційної підтримки у другому турі.

Таблиця 8. Оцінки Володимира Зеленського на посаді Президента України в електоральному розрізі (перший тур)

Критерії оцінки	Електоральний вибір				Загалом
	Володимир Зеленський	Інший кандидат	Не піде на вибори	Важко сказати	
Емоційний	67,5	-45,4	-37,2	-25,4	-20,2
Особистісний	59,7	-53,2	-51,6	-32,6	-29,0
Професійний	54,5	-68,8	-67,5	-45,7	-42,4
Поточних досягнень	55,3	-51,9	-47,6	-32,1	-28,4
Очікуваних досягнень	67,3	-47,8	-39,6	-21,7	-21,6
Середнє	60,9	-53,4	-48,7	-31,5	-28,3

Таблиця 9. Оцінки Володимира Зеленського на посаді Президента України в електоральному розрізі (другий тур)

Критерії оцінки	Електоральний вибір				Загалом
	Володимир Зеленський	Петро Порошенко	Не піде на вибори	Важко сказати	
Емоційний	6,4	-57,5	-49,6	-29,4	-41,2
Особистісний	-1,4	-63,5	-60,1	-39,2	-50,0
Професійний	-19,6	-78,4	-75,1	-54,6	-65,4
Поточних досягнень	2,5	-62,5	-60,3	-33,6	-48,4
Очікуваних досягнень	11,2	-57,5	-54,0	-30,5	-42,6
Середнє	-0,2	-63,9	-59,8	-37,5	-49,5

Крім того, на основі оцінок тих, кому важко визначитися з вибором у другому турі (варіант відповіді «важко сказати»), можна сформулювати уявлення про межу, яка відокремлює електоральну групу, що хоча й не заявляє про підтримку політика у другому турі, але повністю від такої можливості не відмовляється. Як можна бачити, оцінки цієї групи однозначно перебувають у негативному спектрі. Це вказує на те, що певною мірою негативне ставлення до політика все ж таки залишає можливість голосування за нього.

Висновки. Проведений аналіз демонструє високу вимірну якість соціологічного тесту «Політичне крісло». Результати його використання в репрезентативному опитуванні свідчать про розчарування та негативний образ Володимира Зеленського на посаді Президента України серед переважної більшості населення. Водночас в українському суспільстві залишається значний електоральний сегмент, який готовий підтримати В. Зеленського на президентських виборах.

Цікавими аналітичними знахідками є два параметри українського суспільства. Перший описується загальним патерном в оцінках нинішнього президента: найкращі оцінки спостерігаються за емоційним критерієм та критерієм очікуваних досягнень, а найгірші — за професійним критерієм. Другий параметр пов'язаний з рівнями підтримки політика:

- *безумовний* (значення індексу становить 60,9) — готовність віддати свій голос за першої можливості, переважна більшість оцінок є виразно позитивними;

- *додатковий* (значення індексу становить -0,2) — готовність віддати свій голос в умовах обмеженого вибору, негативні та позитивні оцінки компенсують одні одних;

- *можливий* (значення індексу становить -37,5) — навіть за досить негативних оцінок зберігається можливість віддати свій голос за політика.

На завершення слід зазначити, що повне розкриття потенціалу використання соціологічного тесту «Політичне крісло» передбачає необхідність подальших комплексних досліджень з охопленням більшої кількості політиків.

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ТЕСТ «ПОЛІТИЧНЕ КРІСЛО»

(у застосуванні до В. Зеленського)

Якщо говорити у цілому, які емоції у Вас викликає Президент України Володимир Зеленський?

1. Переважно негативні
2. Рівною мірою негативні і позитивні
3. Переважно позитивні
4. Зазвичай не викликає якихось емоцій
5. Важко відповісти

Як Ви вважаєте, чи відповідають якості особистості (особливості характеру, вольові та моральні якості тощо) Володимира Зеленського посаді Президента України?

1. Більшою мірою не відповідають
2. Відповідають і не відповідають приблизно однаковою мірою
3. Більшою мірою відповідають
4. Важко відповісти

Як Ви вважаєте чи володіє Володимир Зеленський достатнім професійним досвідом і компетентністю, щоб бути Президентом України? Для відповіді використовуйте шкалу від 1 до 5, де 1 — професійний досвід і компетентність практично відсутні, 5 — володіє значним професійним досвідом і компетентністю.

1. Відсутні
- 2.
- 3.
- 4.
5. Значні
6. Важко відповісти

Як Ви оцінюєте наявні результати діяльності Володимира Зеленського на посаді Президента України?

1. Переважно негативно
2. Нейтрально: є як негативні, так і позитивні результати
3. Переважно позитивно
4. Важко відповісти

Які Ваші очікування від подальшої діяльності Володимира Зеленського на посаді Президента України?

1. Переважно негативні
2. Нейтральні: будуть як негативні, так і позитивні результати
3. Переважно позитивні
4. Важко відповісти

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Avanesov V. *Tests in sociological research (Testy v sotsiologicheskoy issledovanii)*. Moscow: Nauka, 1982 (in Russian). https://www.isras.ru/files/File/publ/Scan_2018/Avanesov_Testy_soc_issledovanii_1982.pdf
[Аванесов В. *Тесты в социологическом исследовании*. Москва: Наука, 1982.]
2. Oliver R. Customer Satisfaction Research. In: Grover R., Vriens M. (Eds) *The Handbook of Marketing Research: Uses, Misuses, and Future Advances*. Sage, 2006. P. 569–587. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781412973380>
3. Dembitskyi S.S. Factors of satisfaction of the population of presidential authorities in Ukraine (2000–2012). *Ukr. Socium*. 2012. (3): 31-42. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2012.03.031>
[Дембіцький С. Чинники задоволеності населення президентською владою в Україні. *Український соціум*. 2012. № 3. С. 31–42.]

Serhii S. Dembitskyi

Institute of Sociology of the National Academy of Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1143-8895>

SOCIOLOGICAL TEST “POLITICAL CHAIR” FOR EVALUATION OF QUALITIES AND ACTIVITIES OF THE PRESIDENT OF UKRAINE

According to the scientific report at the meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine, March 31, 2021

The article presents the results of applying of the sociological test “Political chair” in a representative survey of the adult population of Ukraine. Based on the obtained results, a conclusion is made about the high levels of factor validity of the test. Also, Volodymyr Zelensky's activity as the President of Ukraine is assessed according to emotional, personal and professional criteria, as well as according to the criteria of existing and expected achievements. On this basis the general pattern in evaluations (the highest evaluations are observed according to the emotional criterion and the criterion of expected achievements, and the lowest are according to the professional criterion) and three levels of political support (unconditional, additional and possible) are revealed.

Keywords: sociological test, President of Ukraine, validity.